

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗРОШУВАНОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Анотація. У роботі висвітлено сучасний стан зрошувального землеробства, розкрито основні проблеми та перспективи розвитку гідромеліоративної галузі України.

Ключові слова: зрошувальне землеробство; урожайність; тариф на зрошувальну воду; об'єднання водокористувачів.

Current state and problems of irrigated farming development

Abstract. The current state of irrigated agriculture is highlighted, the main problems and prospects of development of the reclamation industry of Ukraine are revealed.

Keywords: irrigated farming; yield; tariff for irrigation water; water users association.

Впровадження зрошувального землеробства є вирішальним фактором у забезпеченні комфортних умов для вирощування сільгоспкультур. У сучасному сільському господарстві роль іригації важко переоцінити, адже близько 19 млн га орних земель України потребують проведення зрошувальних заходів. Наразі на національному рівні розпочато відродження гідромеліоративної галузі. Так, у 2019 р. схвалено Стратегію зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року; у 2020 р. затверджено План заходів із реалізації зазначеної Стратегії; у 2021 р. Міністерство аграрної політики та продовольства України ініціювало реалізацію пілотного проєкту із відновлення меліоративних систем в Одеській, Херсонській, Миколаївській та Запорізькій областях.

У 2020 р. під зрошенням обліковувалося лише 551,4 тис. га. (в т.ч. під високоефективним краплинним зрошенням – 69,8 тис. га). Слід зазначити, що площі під зрошенням мають позитивну динаміку до зростання. Тож, протягом останніх п'яти років (2015-2020 рр.) зазначені площі під зерновими та зернобобовими збільшилися на 73,1%, під соняшником – на 50,2%, овочами відкритого ґрунту – на 19,5%, картоплею – на 18,4%. У 2020 р. серед овочевих культур найбільше зрошувалося томатів (9,9 тис. га), цибулі (4,0 тис. га) та моркви (1,9 тис. га).

У 2020 р. на поливних землях підприємств було зібрано 188,5 тис. га зернових та зернобобових культур, 87,3 тис. га сої та 72,1 тис. га соняшника тощо. При цьому, урожайність сільськогосподарських культур на поливних землях на 21-40% перевищувала середню врожайність у підприємствах (табл. 1.).

Водночас, згідно оцінок провідних науковців [1, С. 156] фактично досягнуті рівні врожайності на зрошенні озимої пшениці становили 8-10 т/га, кукурудзи на зерно – 13-15 т/га або щонайменше в 2,6 рази вище, ніж урожайність зазначених сільгоспкультур без поливу. Овочеві культури найкраще реагують на додаткові поливи та мають високі прибавки врожаїв. Так, у 2019 р. додатковий дохід поливного гектара з овочевими культурами становив близько 140 тис. грн [2].

Розглянемо виробництво сільгоспкультур у підприємствах на поливних землях. Так, у 2020 р. валовий збір зернових та зернобобових становив 1115 тис. тонн, соняшника – 193,9 тис. тонн, сої – 259,7 тис. тонн, овочів відкритого ґрунту – 1210 тис. тонн. Протягом останніх років спостерігалась позитивна динаміка зростання показників валового виробництва для багатьох сільгоспкультур (крім сої та картоплі).

У 2020 р. на потреби зрошення використано 1452 млн м³ водних ресурсів, що становить п'яту частину загальної кількості використаної свіжої води в Україні. На іригаційні потреби в Херсонській області було використано 898 млн м³ води, в Одеській – 180 млн м³, в Запорізькій – 172 млн м³ води (табл. 2).

Урожайність сільгоспкультур у підприємствах у 2020 р.*

С.-г. культура	Середня урожайність, ц/га	Середня урожайність на політих землях, ц/га	Урожайність на політих землях у % до середньої урожайності
1	2	3	4
Зернові та зернобобові культури	46,4	59,1	127,4
Соняшник	21,4	26,9	125,7
Соя	21,3	29,7	139,4
Картопля	229,4	277,2	120,8
Овочі відкритого ґрунту	396,1	529,3	133,6

* Джерело: сформовано на основі даних Державної служби статистики України.

Використання водних ресурсів у 2020 р.

Область	Забрано води із природних водних об'єктів, млн м ³	Використано свіжої води, млн м ³	Використано на потреби зрошення	
			млн м ³	% до заг.кількості використаної води
Херсонська	1736	952	898	94,3
Запорізька	1134	1154	172	14,9
Одеська	820	310	180	58,1
Дніпропетровська	1012	765	32	4,2
Миколаївська	264	227	106	46,7
Всього по Україні	9952	7238	1452	20,1

* Джерело: сформовано на основі даних Держводагентства України.

Як відомо, високі тарифи на подачу зрошувальної води є одним з основних обмежуючих факторів при вирішенні доцільності впровадження поливних робіт. Згідно даних науковців НААН України встановлено оптимальну вартість гідромеліоративних заходів. Так, у 2020 р. за умови вартості зрошення (в т.ч. тарифу на транспортування, плати за спецводокористування і обслуговування іригаційних засобів) близько 4-5 грн/м³ при вирощуванні пшениці озимої, кукурудзи, сої та соняшника прибуток складатиме 12 тис. грн/га, а термін окупності інвестицій в реконструкцію та будівництво нових систем зрошення не перевищуватиме 10 років. На думку фахівців, наразі найбільш сприятливою вартістю зрошувальної води є 3-3,5 грн/м³ (за умови збільшення реальних поливних земель принаймні вдвічі), оскільки за такого рівня витрат можливо забезпечити самоокупність здійснення гідромеліоративних заходів [1, С. 153].

Крім того, до проблемних чинників, що гальмують розвиток зрошувального землеробства, належать такі: недосконалість системи управління галуззю; незадовільний стан зрошувальної інфраструктури, нестача сучасних дощувальних машин, втрати води при транспортуванні, відстороненість водокористувачів при вирішенні питань управління та формування тарифів на воду тощо. У 2022 р. очікується ухвалення урядом законопроекту «Про організації водокористувачів (ОВК) та стимулювання гідротехнічної меліорації земель», яким передбачено здійснення ремонту, модернізації та будівництва нових зрошувальних систем коштом ОВК.

Висновки: Зрошене землеробство є гарантом продовольчої безпеки країни. Проте, наразі гідромеліоративна галузь потребує реформування. Особливу увагу слід приділити питанням залучення інвестицій; модернізації зрошувальної інфраструктури й поліпшення експлуатації та управління іригаційними системами; формування науково обґрунтованих тарифів на зрошувальну воду; залучення водокористувачів до управління об'єктами інфраструктури зрошення та формування тарифів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ромащенко М.І., Сайдак Р.В., Матяш Т.В., Яцюк М.В. Ефективність зрошення залежно від вартості води. Меліорація і водне господарство. – 2021. - №2.- С. 150-159.
2. Кернасюк Ю.В. Адаптація до кліматичних змін: економіка технологій поливу. Економічний гектар. 2020. <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/17754-adaptatsiia-doklimatychnykh-zmin-ekonomika-tekhnohii-polyvu.html>

Дідковська Людмила Іванівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м.Київ, e-mail: luda_d2005@ukr.net

Didkovska Liudmyla I. – candidate of economic sciences, senior research fellow, senior research fellow, State Organization “Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Kyiv, e-mail: luda_d2005@ukr.net